UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ŞI FILOSOFIE

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 94(4-11)-21:63:33”15/16”(043)

DUDNICENCO NICOLAE

ROLUL AGRICULTURII ÎN ECONOMIA ORAŞELOR DIN ESTUL EUROPEI (RZECZPOSPOLITA ŞI ŢARA MOLDOVEI) ÎN SECOLELE XVI-XVII

611.03 ISTORIA UNIVERSALĂ (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

CHIŞINĂU, 2018

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Istoria Românilor, Universală şi Arheologie, Universitatea de Stat din Moldova

Conducător ştiinţific:
1. **COCÂRLĂ Pavel,** doctor habilitat în istorie, profesor universitar, specialitatea 611.03 – Istoria Universală (pe perioade), Facultatea Istorie şi Filosofie a Universității de Stat din Moldova.

Referenți oficiali:
1. **TOMULEȚ Valentin**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea Istorie şi Filosofie a Universității de Stat din Moldova.
2. **BACALOV Sergiu,** doctor în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie.

Componenţa consiliului ştiinţific specializat:
1. **EŞANU Andrei** (**Preşedinte**), membru titular al AŞM, membru de Onoare al Academiei Române, doctor habilitat în istorie, profesor cercetător, Institutul de Istorie.
2. **XENOFONTOV Ion** (**Secretar**), doctor în istorie, lector universitar, Facultatea Istorie şi Filosofie a Universității de Stat din Moldova.
3. **EREMIA Ion**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea Istorie şi Filosofie a Universității de Stat din Moldova.
4. **EMILCIUC Andrei**, doctor în istorie, cercetător ştiinţific superior, Institutul de Istorie.
5. **DAMIAN Victor**, doctor în istorie, cercetător ştiinţific superior, Institutul Patrimoniului Cultural.

Susţinerea tezei va avea loc la 29 iunie 2018, ora 10^{00}, în şedinţa Consiliului ştiinţific specializat D 30.611.03 – 03 – Istoria Universală (pe perioade) din cadrul Universităţii de Stat din Moldova, mun. Chişinău, str. A. Mateevici, 60, MD-2009, Republica Moldova, blocul IV, aula 222.

Teza de doctor şi autoreferatul pot fi consultate la biblioteca Universităţii de Stat din Moldova şi pe pagina web a CNAA (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 28 mai 2018.

Secretar ştiinţific al Consiliului ştiinţific specializat,
XENOFONTOV Ion, doctor în istorie _____

Conducător ştiinţific,
COCÂRLĂ Pavel, doctor habilitat în istorie, profesor universitar _____

Autor
DUDNICENCO Nicolae _____

© Dudnicenco Nicolae, 2018

REPERELE CONCEPTUALE ALE TEZEI

Actualitatea temei. Actualitatea ştiinţifică a cercetării problemei abordate în teză îşi găseşte expresie în tentativa noastră de a realiza, sub aspect comparativ, o cercetare consacrată studierii (în baza documentelor şi a literaturii accesibile) rolului pe care a avut-o agricultura asupra evoluţiei economico-sociale a oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII. Deşi istoria unor oraşe din spaţiul examinat de noi este relativ studiată, problema rolului agriculturii asupra economiei urbane în Evul Mediu în partea de Est a continentului european este slab cercetată. Studierea problemei menţionate este actuală deoarece ne permite să evidenţiem similitudinile şi deosebirile dezvoltării oraşelor din estul Europei din punct de vedere economic, caracterul legăturilor economice dintre meşteşugari şi agricultori în oreşele din ţările nominalizate.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Spre deosebire de oraşele din vestul Europei, în localităţile urbane din ţările din estul continentului, agricultura a continuat să joace în sec. XVI-XVII un rol deosebit de important, – fenomen menţionat în lucrările istorice cu caracter general, dar nestudiat detaliat până la momentul de faţă, – fapt care ne-a determinat să o alegem ca temă de cercetare a tezei ce o propunem.

Până la moment nu dispunem de studii speciale în care ar fi fost analizate detaliat ramurile agriculturii răspândite în oraşele din estul Europei şi a rolului lor în dezvoltarea acestora. Cercetarea rolului agriculturii în economia oraşelor din estul Europei, în secolele XVI-XVII, permite reconstituirea unei imagini mai mult sau mai puţin ample despre evoluţia economică a oraşelor din această parte a continentului.

Scopul şi obiectivele lucrării. Scopul lucrării este de a cerceta ocupațiile agricole ale orășenilor din Rzeczpospolita și Țara Moldovei și de a stabili locul acestei ramuri în economia oraşelor din țările nominalizate în sec. XVI până în ultimul sfert al sec. XVII, adică până la începutul declinului economic în aceste țări. În teza de faţă ne-am orientat spre soluţionarea următoarelor **obiective**: investigarea istoriografiei şi a surselor documentare privind rolul agriculturi în economia urbană a Rzeczpospolitei şi a Ţării Moldovei; studierea factorilor care au determinat menţinerea agriculturii în oraşele medievale din estul Europei în sec. XVI-XVII; analiza principalelor ramuri ale agriculturii urbane în sec. XVI-XVII în oraşele din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei; cercetarea litigiilor legate de folosirea terenurilor agricole în oraşele din spaţiul geografic al celor două ţări; investigarea meşteşugurilor legate de prelucrarea produselor agricole (vegetale şi animaliere); studierea comerţului interior şi exterior cu mărfuri

agricole produse în oraşele din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII; estimarea rolului agriculturii în sistemul economic al oraşelor din arealul cercetat.

Metodologia cercetării ştiinţifice. Investigaţia temei propuse a necesitat aplicarea unei metodologii moderne, bazate pe principii teoretico-ştiinţifice. Principiile cercetării în domeniul istoriei – obiectivitatea şi istorismul au constituit baza studiului nostru. În teza pe care o prezentăm am utilizat următoarele metode de investigaţie: metoda comparativă, metoda analizei cantitative, metoda consecutivităţii cronologice, metoda sincronă, metoda analizei şi sintezei, metoda analizei matematice.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică. În teza pe care o propunem pentru prima dată este abordată complex şi sistemic problema rolului agriculturii într-un areal geografic extins – în partea de Est a Europei (Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei) prin introducerea în circuitul ştiinţific a unui volum vast de documente în diferite limbi (română, rusă, poloneză, lituaniană, ucraineană, belorusă) nevalorificat în cercetările anterioare.

Studiul pe care îl propunem reprezintă o primă tentativă de analiză în ansamblu a deosebirilor şi similitudinilor genezei şi evoluţiei oraşelor din estul şi vestul Europei – aspect al problemei care permite evidenţierea specificului dezvoltării economice a oraşelor din estul continentului şi, respectiv – a fenomenelor care au generat menţinerea pentru o perioadă de durată lungă a agriculturi în sistemul economic al oraşelor din această parte a Europei.

Problema științifică importantă soluționată. În cadrul prezentei cercetări au fost stabilite deosebirile formării oraşelor în Rzeczpospolita și Ţara Moldovei, evidențiate cele mai importante ramuri ale agriculturii care au determinat în cea mai mare măsură evoluția oraşelor, analizate drepturile orăşenilor asupra terenurilor arabile, comercializarea produselor agricole și a vitelor pe piața internă și externă, cercetate meşteşugurile din oraşe legate de agricultură etc.

Semnificaţia teoretică a lucrării constă în argumentarea ştiinţifică a rezultatelor şi a concluziilor cercetării în care sunt evidenţiate şi elucidate principalele aspecte ale rolului agriculturii în sistemul economic al oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII. Materialele introduse în circuitul ştiinţific vor contribui la intensificarea studierii istoriei agriculturii în oraşele din estul Europei, vor deschide noi direcţii de cercetare a istoriei oraşelor europene spre sfârşitul Evului Mediu.

Valoarea aplicativă a lucrării. Teza pe care o propunem poate fi utilă cercetătorilor care manifestă interes pentru istoria Evului Mediu, şi în special pentru cei ce studiază evoluţia economico-socială a oraşelor din estul Europei, precum şi pentru elaborarea studiilor comparative. Materialele din teză pot fi folosite de specialiştii preocupaţi de istoria medievală la elaborarea lucrărilor de sinteză, a cursurilor de prelegeri la istoria Ţării Moldovei şi a

Rzeczpospolitei în Evul Mediu, pot servi drept suport la studierea la diferite niveluri (gimnazial, liceal, universitar) a istoriei naţionale şi universale.

Rezultatele ştiinţifice principale înaintate spre susţinere:

1. Am realizat o sinteză diacronică a evoluţiei economice a oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII.

2. În rezultatul analizei condiţiilor pedoclimaterice din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei am constatat că diversitatea lor a determinat predominarea regională a diferitor ramuri ale agriculturii urbane, acestea condiţionând diversitatea meşteşugurilor practicate în oraşe.

3. Am subliniat că ţările din arealul geografic analizat în teză aveau un grad diferit de urbanizare care în Rzeczpospolita varia de la 10% până la 25%, în timp ce în Ţara Moldovei era de 18%.

4. Am demonstrat că pe terenurile din jurul oraşelor din ţările cercetate se practica pe larg cultivarea cerealelor, creşterea vitelor, viticultura (în special în Ţara Moldovei), legumicultura, pomicultura (în special în Ţara Moldovei), precum şi apicultura.

5. Documentele accesibile ne-au permis să subliniem că cele mai răspândite meşteşuguri legate de prelucrarea produselor vegetale erau morăritul, brutăritul şi producerea băuturilor alcoolice.

6. În încheiere am concluzionat că, în perioada examinată în teză, agricultura a avut un rol semnificativ în dezvoltarea economică a oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele ştiinţifice ale investigaţiei au fost implementate prin prezentarea comunicărilor la 5 conferinţe ştiinţifice naţionale şi 5 internaţionale, precum şi prin publicaţii ştiinţifice.

Aprobarea rezultatelor ştiinţifice. Teza a fost discutată şi aprobată în şedinţa Departamentului Istoria Românilor, Universală şi Arheologie, USM din 12 aprilie 2016, proces-verbal nr. 9 şi în şedinţa Seminarului Ştiinţific Specializat de Profil la specialitatea 611.03 – Istoria Universală (pe perioade) din cadrul USM din 20 aprilie 2017, proces-verbal nr.1.

Publicaţii la tema tezei. Principalele rezultate ale cercetării şi-au găsit reflectare în 14 articole ştiinţifice, dintre care 9 recenzate şi 5 nerecenzate, precum şi în 5 rezumate ale comunicărilor de la conferinţe ştiinţifice, cu un volum total de cca 11 coli de autor.

Volumul şi structura tezei. Teza este constituită din Introducere, patru capitole, concluzii generale şi recomandări ce însumează 141 pagini de text, bibliografie din 253 de titluri, anexă (glosar).

Cuvinte-cheie. Rzeczpospolita, Ţara Moldovei, oraş, agricultură, economie, cereale, vitărit, viticultură, legumicultură, pomicultură, apicultură, meşteşuguri, taxe, comerţ, iarmaroace.

CONȚINUTUL TEZEI

Conţinutul tezei este structurat în baza scopului şi obiectivelor lucrării. În ***Introducere*** se argumentează actualitatea şi importanţa problemei abordate, sunt formulate scopul şi obiectivele tezei, se specifică cadrul geografic şi cronologic al cercetării, se descrie metodologia cercetării ştiinţifice, se subliniază noutatea şi originalitatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute, problema ştiinţifică importantă soluţionată, precum și importanţa teoretică şi valoarea aplicativă a lucrării.

Capitolul I Istoriografia și sursele istorice ale problemei „Rolul agriculturii în economia oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei”, constă din patru paragrafe. În compartimentul respectiv au fost prezentate conceptele expuse anterior de cercetătorii care au abordat problema evoluției oraşelor din spațiul analizat de noi în încercarea de a explica cauzele menținerii ocupațiilor agricole ale orășenilor în sec. XVI-XVII.

În **primul paragraf**, consacrat preocupărilor istoriografice privind evoluţia şi rolul agriculturii în economia oraşelor din Rzeczpospolita, sunt analizate principalele lucrări ale cercetătorilor care au studiat istoria oraşelor și a relațiilor agrare în Rzeczpospolita în sec. XVI-XVII. Am menţionat că un prim pas în cercetarea dezvoltării agriculturii în oraşele din Rzeczpospolita a fost întreprins de cercetătoarea L. V. Razumovskaia în studiul monografic al căreia au fost analizate ocupaţiile agricole ale orăşenilor din Rzeczpospolita, precum şi influența coloniștilor germani asupra economiei oraşelor din Rzeczpospolita după răspândirea „Legii germane” sau a „Dreptului de Magdeburg” [1].

În acest paragraf am menţionat contribuția semnificativă în cercetarea agriculturii din Rzeczpospolita pe care a avut-o O. E. Ivanova prin studiul consacrat nivelului de dezvoltare a agriculturii în Evul Mediu, concluzionând că agricultura era, în această perioadă, ocupaţia de bază atât a locuitorilor de la sate, cât şi a celor de la oraşe [2]. Această opinie a fost împărtăşită şi de cunoscutul medievist V. A. Iakubskii care a studiat problema proprietății funciare a orășenilor din Polonia și a relațiilor dintre orășeni și șleahtă în sec. XIV-XVII, subliniind că majoritatea orăşenilor în această perioadă se ocupau cu agricultura [3, p. 75].

Din lucrările accesibile, consacrate preocupărilor agricole ale locuitorilor oraşelor din Rzeczpospolita în sec. XVI-XVII, am stabilit că o bună parte a cercetătorilor au dat preferinţă studierii cerealelor. Una dintre cele mai valoroase studii în acest sens este, în viziunea noastră, lucrarea istoricului polonez B. Kwiatkowski [4].

Deoarece nu toate orașele din arealul geografic al Rzeczpospolitei se dezvoltau în aceeași măsură, menținerea unor trăsături specifice în evoluţia economică a acestora era inevitabilă, fapt care a generat apariţia unor studii cu caracter regional. Astfel, problema deosebirilor dezvoltării

social-economice a oraşelor din Ucraina de pe malul stâng şi malul drept al Niprului, în sec. XVII-XVIII, a fost cercetată într-un studiu special de către E. S. Compan şi V. A. Markina [5].

În teză am subliniat că una dintre problemele cercetate insuficient în istoriografie este problema drepturilor orăşenilor asupra terenurilor agricole pe care le lucrau. Deoarece în sec. XV în Rzeczpospolita (Polonia Mare, Ucraina, Belorusia) a început fondarea oraşelor private drepturile orăşenilor în aceste oraşe erau, în linii majore, aceleaşi. În prima jumătate a sec. XVII peste 80% din numărul total al oraşelor din Ucraina erau private; ele aparţinând feudalilor şi Bisericii (atât celei catolice, cât şi celei ortodoxe) [6, p. 285]. Cele mai mari oraşe private în Belorusia erau: Sluţk, Kleţk, Nesvij, Shklov şi Kopâsi [7, p. 64]. Analizând acest subiect, A. P. Griţkevici sublinia că proprietarul oraşului transmitea „pentru veşnicie" pământul pe care era situat oraşul, precum şi terenurile din jurul lui, dar atât oraşul, cât şi terenurile afiliate rămâneau proprietate a lui. Pământul era dat în posesie comunităţii urbane de către proprietar cu condiţia îndeplinirii anumitor prestaţii [7, p. 43].

Problema drepturilor orăşenilor din Lituania şi a relaţiilor lor cu administraţia oraşelor a constituit obiectul de studiu al cercetătorului A. Baliulis. Analizând drepturile locuitorilor oraşului Merkinės, autorul a stabilit că locuitorii urbei se bucurau doar de dreptul de moştenire a grădinilor şi pajiştilor, precum şi de dreptul de a prinde peşte în râul Neman [8, p. 3].

Analiza istoriografiei consacrate evoluţiei economice a oraşelor din Rzeczpospolita în Evul Mediu se încheie în teză cu studiul cercetătorului Norman Davies [9] în care sunt analizate cele mai importante evenimente şi fenomene din Istoria Poloniei (care au influenţat într-o anumită măsură evoluţia economică a ţării) începând cu sec. XI-XII până în anul 1795, an în care Prusia, Austria şi Rusia au realizat cea de a treia împărţire a Poloniei, eveniment după care Polonia încetează de a mai figura ca stat independent.

În general, cercetătorii, care au studiat evoluţia economică a oraşelor din Rzeczpospolita în sec. XVI-XVII, au analizat doar tangenţial unele aspecte ale preocupărilor agricole ale orăşenilor, fără să analizeze însă, în mod special, rolul agriculturii în sistemul economic al oraşelor în perioada analizată în teză.

În **paragraful al doilea** consacrat preocupărilor istoriografice privind rolul agriculturii în economia oraşelor din Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII am menţionat că unele aspecte abordate în teza ce o propunem au fost tratate şi analizate parţial de către marii istorici români din perioada interbelică.

Astfel, în studiul „Negoţul în trecutul românesc" N. Iorga a menţionat importanţa economică a comerţului realizat într-un şir de oraşe ale Ţării Moldovei (Roman, Botoşani, Suceava, Iaşi etc.), a studiat regimul vamal în Evul Mediu al Ţării Moldovei în comerţul cu

Polonia, comerţ axat în primul rând pe vânzarea boilor [10, p. 74-79]. N. Iorga nega apariţia unui comerţ propriu odată cu formarea oraşelor afirmâmd că „Negoţul intern a fost deşteptat şi întărit numai prin alcătuirea unei bogate clase de boieri …" [10, p. 66-67].

O contribuţie deosebită la cercetarea economiei oraşelor Moldovei medievale a adus P. P. Panaitescu, care în studiul întitulat „Comunele medievale în Principatele Române", a tratat unele aspecte ale rolului ocoalelor, hotarelor şi moşiilor orăşenilor, concluzionând că „Vechile oraşe din Principatele Române erau, deci, nişte moşii mari, cu centru urban, dar şi cu exploatare agricolă în jur" [11, p. 123]. Referindu-se la problema ocoalelor oraşelor, P. P. Panaitescu scria următoarele: „Existenţa unor ocoale cu sate în jurul târgurilor arată că, la origine, aceste centre nu erau nişte simple posturi de pază, ci domeniul cu proprietăţile şefului văii" [11, p. 147].

În perioada postbelică, atât în Republica Moldova, cât şi în România au apărut lucrări de valoare în care sunt cercetate diverse aspecte ale istoriei oraşelor din Moldova în perioada medievală. Ne referim în primul rând la lucrarea lui Constantin C. Giurescu în care autorul a tratat problema formării târgurilor moldovene, a unor aspecte din istoria comerţului în târguri, relaţiile dintre oraşe şi domnie până la mijlocul sec. XVI etc. [12]. În viziunea lui Constantin C. Giurescu trăsătura esenţială a oraşelor din Ţara Moldovei a fost „lipsa zidurilor înconjurătoare", fapt care a favorizat menţinerea agriculturii în economia oraşelor [12, p. 96].

Analizând ocupaţiile de bază ale orăşenilor, Constantin C. Giurescu a ajuns la concluzia că „Elementul social esenţial îl constituie însă în primul rând **meşteşugarii** şi apoi **negustorii** propriu-zişi" [12, p. 174].

De o importanţă deosebită pentru teza noastră a fost lucrarea istoricilor români Şt. Olteanu şi C. Şerban, care au analizat evoluţia meşteşugurilor în oraşele Moldovei medievale, cele mai răspândite fiind, în viziunea autorilor, meşteşugurile legate de prelucrarea pieilor, ţesutul şi prelucrarea ţesăturilor, precum şi meşteşugurile alimentare [13].

Dintre alte lucrări de valoare, apărute în această perioadă, menţionăm lucrarea de sinteză consacrată dezvoltării economice a Ţării Moldovei până la 1812, realizată de savanţii de la AŞ a RSSM. Un interes deosebit pentru tema tezei noastre prezintă Capitolul XVI (p. 131-266) în care este cercetat comerţul interior şi de tranzit în oraşele ţării, legăturile comerciale cu oraşele Poloniei etc. [14]. În acest context, menţionăm, de asemenea, şi contribuţia cercetătoarei E.M. Podgradskaia la studierea legăturilor comerciale ale Ţării Moldovei cu ţările vecine [15; 16].

Interesul deosebit al cercetătorilor pentru istoria oraşelor din Ţara Moldovei în perioada medievală s-a materializat şi prin publicaţiile altor studii de valoare, dintre care evidenţiem monografia realizată de A. Eşanu consacrată istoriei Chişinăului din cele mai vechi timpuri până la începutul sec. XIX [17]; studiul monografic al cercetătoarei A. Felea consacrat istoriei Sorocii

[18]; ale lui P. Cocârlă, în care sunt analizate ocupaţiile agricole ale orăşenilor [19; 20], precum şi articolul cercetătoarei L. Zabolotnaia, în care a fost analizat coraportul principalelor ramuri agricole în economia urbană a Moldovei în perioada medievală etc. [21].

Istoria oraşelor din ţările Europei Centrale şi de Est în Evul Mediu (sfârşitul sec. al XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea) a fost cercetată într-un studiu recent al istoricului român L. Rădvan. În monografia sa autorul a studiat, sub aspect comparativ, mai întâi oraşele din regatul Poloniei, iar apoi – a celor din Ţara Românească şi Moldova. Analizând situaţia economică a oraşelor din Polonia, autorul a concluzionat că între economia oraşelor mari şi a celor mici existau diferenţe semnificative, şi că oraşele mici „se bazau mult pe agricultură" [22, p. 42]. În lucrare mai sunt cercetate astfel de probleme majore pentru economia urbană ca: influenţa satelor din împrejurimi asupra economiei oraşelor, structura socială a populaţiei etc. În viziunea lui L. Rădvan comerţul a reprezentat baza economiei oraşelor din Moldova [22, p. 450].

Dintre ultimile realizări în cercetarea istoriei oraşelor medievale din Ţările Române menţionăm volumele IV şi V ale ultimii ediţii de sinteză a Istoriei Românilor (vol. IV – 2001 [23] şi vol. V – 2012 [24]), în care sunt analizate ramurile economiei urbane (în special agricultura şi comerţul), evoluţia numărului populaţiei din aşezările urbane etc.

În încheierea paragrafului consacrat preocupaţiilor istoriografiei privind rolul agriculturii în sistemul economic al oraşelor din Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII am concluzionat că deşi cercetătorii istoriei oraşelor au remarcat că una dintre ocupaţiile orăşenilor era agricultura, problema rolului acestei ramuri în viaţa orăşenilor n-a constituit deocamdată obiectul unui studiu special, fapt care ne-a determinat să alegem această problemă ca temă de cercetare în teza pe care o propunem.

În **paragraful al treilea**, am analizat sursele accesibile, în baza cărora a fost posibilă realizarea tezei. Ținând cont de diversitatea lor, am considerat necesară analiza separată a surselor referitoare la istoria oraşelor din Rzeczpospolita şi la cele din Țara Moldovei. Cercetarea rolului agriculturii în oraşele din Rzeczpospolita a fost realizată în baza surselor din culegerile de documente publicate referitor la oraşele din arealul studiat: Brest, Vilnius, Grodno, Vitebsk, Kiev, Liov, Cracovia, Varşovia, Poloţk, Luţk, Slonim ş.a.

Reieșind din veridicitatea, valoarea și importanța informației pe care o dețin, sursele disponibile folosite la cercetare au fost împărțite în următoarele categorii:

a) *Actele oficiale emise de cancelaria domnească*, care conţin informaţii utile despre daniile din hotarele târgurilor făcute unor slujbaşi „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă", preţurile la vânzarea-cumpărarea produselor vegetale şi animaliere, a suprafeţelor de vii şi livezi din hotarele târgurilor, litigii funciare ale târgoveţilor etc.

b) *Cărţi* regale în care se stabileau taxele la vânzarea vitelor, zilele de iarmaroc şi târg în oraşe, se acorda oraşelor „Dreptul de Magdeburg", precum şi unele scutiri ale orăşenilor, cărţi în care se confirma statutele breslelor etc.

c) *Actele* judecătoriilor orăşeneşti referitor la litigiile funciare ale locuitorilor, la furtul vitelor mari cornute, la schimburile şi împărţirea terenurilor funciare ale moştenitorilor etc.

d) *Actele* de vânzare-cumpărare a terenurilor, a vitelor, a pomilor fructiferi, acte care reglementau modul de folosire a apei pentru mori ş.a.

e) *Notele* călătorilor străini care au vizitat oraşele din Rzeczpospolita în sec. XVI-XVII şi care conţin informaţii suplimentare referitor la varietatea culturilor agricole şi a pomilor fructiferi, preţurile la care erau vândute produsele agricole în diferite oraşe din Rzeczpospolita, precum şi despre ocupaţiile auxiliare ale orăşenilor. La folosirea informaţiilor călătorilor străini am ţinut cont de proveniența autorilor, caracterul subiectiv al informaţiilor, durata staţionării călătorilor în oraşele pe care le-au descris etc.

În ceea ce priveşte sursele folosite pentru cercetarea rolului agriculturii în economia oraşelor din Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII, acestea au fost depistate din colecţiile documentelor publicate, dintre care cele mai importante sunt: DRH (Documenta Romaniae Historica). A. Moldova; Documente privitoare la istoria orașului Iași; Documente Bucovinene; MEF (Moldova în epoca feudalismului); Suceava. File de istorie. Documente privitoare la istoria oraşului,1388-1918 ș.a.

În cadrul analizei problemei de bază abordate în teză am acordat o deosebită atenţie informaţiilor ce se conţin în lucrarea „*Descrierea Moldovei*" a ilustrului cărturar al neamului – D. Cantemir, ultima ediție a căreia, însoțită cu note și comentarii ample, a ieșit de sub tipar grație eforturilor depuse de cunoscuții medievişti Andrei și Valentina Eșanu [25]. Din opera lui D. Cantemir aflăm despre rodnicia pământului din Țara Moldovei [25, p. 181]; despre calitatea vinurilor de la Cotnari, Huși și Odobești [25, p. 182]; despre numărul oilor exportate în unii ani pentru bucătăria sultanului [25, p. 185], precum şi opinia lui D. Cantemir referitor la apariția oraşelor Moldovei medievale [25, p. 154] etc.

Informații preţioase conțin și *notele călătorilor străini* (publicate în colecţia întitulată „Călători străini despre Ţările Române") care s-au referit la cele mai diverse aspecte ale oraşelor din Țara Moldovei prin care au călătorit ori s-au aflat o anumită perioadă de timp în oraş. Comparând notele de călătorie ale călătorilor care au vizitat oraşele din Rzeczpospolita cu notele celor care au călătorit prin oraşele din Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII am ajuns la concluzia că conţinutul informaţiilor lor despre oraşele din ţările cercetate în teză, au, de cele mai dese ori, acelaşi caracter.

În încheierea acestui paragraf am subliniat că deși sursele folosite la realizarea tezei sunt diverse după caracterul, conținutul și valoarea informației, ele permit, totuși, să studiem în linii majore rolul agriculturii în evoluția orașelor din Rzeczpospolita și Țara Moldovei în sec. XVI-XVII.

În **paragraful al patrulea**, sunt formulate concluziile rezultate din analiza istoriografiei problemei și a surselor cercetate, în baza cărora au fost definite scopul și obiectivele tezei.

În Capitolul II. Evoluţia oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei am studiat formarea şi evoluţia oraşelor din ţările nominalizate, arealul geografic al acestora, evoluţia demografică în oraşele din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII, precum şi drepturile orăşenilor asupra terenurilor agricole pe care le foloseau.

Analizând procesul formării oraşelor în Europa de Est, am menţionat că pe măsura dezvoltării forţelor de producţie şi a separării meşteşugurilor de agricultură, a început procesul formării oraşelor – fenomen care a avut loc în sec. XI-XIV. Am subliniat că conform cercetărilor arheologice aproximativ în anul 1000 la Gniezno exista deja o așezare pre-urbană, cu fortificații, piețe și grupuri de meșteri și negustori, aşezare care era totodată şi sediul unei episcopii [22, p. 26]. În urma studierii procesului de urbanizare în limitele teritoriale ale Poloniei actuale, am constatat că acest proces a avut loc mai intens în Silezia, Polonia Mare şi Polonia Mică, adică în regiunile în care se dezvoltau cu succes meşteşugurile şi comerţul.

Formarea noilor oraşe în Polonia, de altfel ca şi pe întreg teritoriul Rzeczpospolitei, a continuat până la sfârşitul sec. XVI, când au început să se manifeste primele semne de decădere economică a acestora.

O atenţie deosebită este acordată în teză procesului formării oraşelor din Ţara Moldovei şi a opiniilor cu referinţă la acest subiect de cunoscuţii cercetători ai istoriei oraşelor Constantin C. Giurescu [12], P. P. Panaitescu [11], L. L. Polevoi [26], L. Rădvan [22] ș.a. Analiza concepţiilor expuse de autorii nominalizaţi referitor la timpul formării oraşelor ne-a permis să concluzionăm că majoritatea cercetătorilor împărtăşesc punctul de vedere conform căruia primele aşezări orăşeneşti au apărut în Ţara Moldovei în a doua jumătate a sec. XIII – sec. XIV. În ceea ce priveşte factorii care au contribuit la formarea oraşelor, am stabilit că opinia expusă de P. P. Panaitescu conform căreia formarea oraşelor se datorează negustorilor „… veniţi în special dintre saşii ardeleni” care s-au aşezat „în jurul unor mici centre fiscale, militare şi administrative, care erau curţile voievozilor şi cnezilor înainte de întemeiere” [11, p. 146] n-a fost împărtăşită de Constantin C. Giurescu care considera că „formarea oraşelor din Ţara Moldovei s-a datorat drumului transcontinental: Marea Neagră – Liov, Marea Baltică” [12, p. 58].

În **paragraful al doilea** a fost prezentat arealul geografic al oraşelor din Rzeczpospolita și Țara Moldovei. Am stabilit că arealul geografic al oraşelor din Rzecspospolita în sec. XVI-XVII, analizate în teză, includea teritoriul actual al Poloniei, Lituaniei, Belorusiei, Ucrainei, Letoniei și teritoriul regiunii Smolensk din vestul Rusiei. Suprafața acestui areal constituia cca 1 mln de km^2 [27, p. 21]. Arealul geografic al oraşelor din Țara Moldovei, în sec. XVI-XVII, este reprezentat de o parte din teritoriul actual al României, al Republicii Moldova și o parte din teritoriul actual al Ucrainei, care nu intra la acea perioadă în componența Rzeczpospolitei. Suprafața acestui areal constituia aproximativ 86 783 de km^2 [28, p. 17].

În **paragraful al treilea** al acestui capitol am studiat problema evoluţiei demografice a oraşelor celor două ţări în sec. XVI-XVII. Analizând acest subiect am stabilit că oraşele din arealul geografic al Rzeczpospolitei şi al Ţării Moldovei se remarcă sub acest aspect prin prezența unui număr mare de orașe mici, cu o populație ce varia în mediu între 600-2 000 de locuitori și prin numărul relativ mic de orașe mari, cu o populație ce depășea 8 000-15 000 de locuitori. Am menţionat că Constantin C. Giurescu considera că în sec. XVI-XVII oraşul sau târgul din Țara Moldovei nu depăşea de la câteva sute până la o mie de gospodării [12, p. 98-99]. Cel mai mare număr de orașe mari îl avea Polonia regală – opt orașe ce aveau un număr mai mare de 10 000 de locuitori: Gdańsk, Cracovia, Liov, Vilnius, Poznań, Elblong, Toruń şi Varşovia. Pe teritoriul Ucrainei orașe mari (cu un număr de cca 10 000 de locuitori și mai mult) erau: Kiev, Kameneţ-Podolsk, Uman, Belaia Țerkovi, Ostroga. Teritoriul Belorusiei avea cinci orașe mari cu o populație ce depășea 8 000 de locuitori: Poloţk, Vitebsk, Sluţk, Moghiliov şi Pinsk. În Țara Moldovei orașe mari, cu un număr al populației mai mare de 15 000 de locuitori, erau: Suceava, Iași, Baia, Galați, Siret.

În **penultimul paragraf** al capitolului sunt studiate drepturile orășenilor asupra terenurilor agricole pe care le prelucrau. Analiza materialului de care am dispus ne-a condus spre concluzia că în oraşele din Rzeczpospolita în care a fost stabilit „Dreptul de Magdeburg" orășenii deveneau proprietari ai terenurilor pe care le prelucrau, iar în oraşele în care n-a fost stabilit acest drept, proprietar era feudalul.

În Țara Moldovei însă a fost menținut dreptul de proprietar suprem al domnului (*„dominium eminens"*), iar locuitorii oraşelor erau uzufructuari ai terenurilor de care se foloseau, având obligația de a da domnilor a zecea parte din roadă (zeciuiala) de pe teritoriile agricole de care dispuneau.

În **ultimul paragraf** al acestui capitol, sunt expuse concluziile despre trăsăturile generale ale evoluţiei oraşelor din Rzeczpospolita şi Țara Moldovei.

În ***Capitolul III Rolul agriculturii în economia oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei***, sunt analizate *ramurile agriculturii* practicate de orăşeni – cultivarea cerealelor, creşterea animalelor, viticultura, legumicultura, pomicultura, precum şi una dintre îndeletnicirile de bază legate de pomicultură – apicultura. În teză am subliniat că dezvoltarea agriculturii, în sec. XVI-XVII, în oraşele Europei de Est a fost impulsionată de sporirea numărului populaţiei orăşenilor, posibilitatea realizării produselor agricole pe piaţa internă şi externă în condiţiile acumulării iniţiale a capitalului în ţările Europei Occidentale etc.

Primul paragraf al acestui capitol este dedicat rolului agriculturii în economia oraşelor din Rzeczpospolita. Documentele de care am dispus atestă că pe terenurile lor orăşenii localităţilor urbane din Rzeczpospolita cultivau pe terenurile lor secara, grâul, orzul, ovăsul şi alte culturi agricole. Principala cultură graminee pe terenurile urbane ale Poloniei, Ucrainei, Belorusiei şi Lituaniei era **secara**. În sec. XVI-XVII această cultură ocupa 35% din întreaga suprafaţă a terenurilor arabile din Rzeczpospolita [29, p. 27]. Pe teritoriile arabile ale unor oraşe mari (ca, spre exemplu Poznan) suprafaţa ocupată de secară constituia de la 24 până la 60% din terenul cultivat [3, p. 73]. O parte a cantităţii de secară era folosită de către orăşeni pentru consumul propriu, iar o parte era destinată realizării pe piaţa internă şi externă. S-a constatat că vânzarea secarei era profitabilă: în Mazovia vânzarea acestui produs aducea 41,1% din veniturile anuale ale locuitorilor, iar în Polonia de Est – 42,1% din venituri [30, p. 241].

O altă cultură cerealieră răspândită în satele şi oraşele Rzeczpospolitei era grâul. Cultivarea grâului pe terenurile orăşenilor era răspândită într-un şir de oraşe ale Rzeczpospolitei, în special în oraşele Kaunas [31, p. 193] şi Cernigov [32, p. 106], locuitorii cărora cultivau grâu mai ales pentru vânzare.

Dintre culturile industriale cultivate de orăşenii din Rzeczpospolita erau răspândite cânepa şi inul, ultimul fiind folosit pentru confecţionarea îmbrăcămintei şi a funiilor pentru corăbii.

O atenţie deosebită este acordată în teză creşterii **vitelor** şi a rolului lor în evoluţia economică a oraşelor din arealul Rzeczpospolitei. Am subliniat că menţinerea acestei ramuri în sistemul economic al vieţii urbane a fost stimulată de un şir de factori dintre care: condiţiile climaterice favorabile pentru existenţa pajiştilor şi fâneţelor pe teritoriile oraşelor şi în preajma lor; rentabilitatea ramurii datorită cheltuielilor reduse; cererea pe piaţa internă şi externă a vitelor şi a produselor animaliere; folosirea vitelor ca forţă de tracţiune. Afară de vite, locuitorii oraşelor aveau în curţile lor porci şi păsări domestice, întocmai ca ţăranii de la sate.

În teză am menţionat că o altă ramură practicată pe terenurile din suburbiile oraşelor din Rzeczpospolita era **viticultura**. Drept că din cauza condiţiilor climaterice nefavorabile pentru

viţa-de-vie în regiunile nordice ale Rzeczpospolitei, această cultură a căpătat răspândire doar în unele oraşe ale Poloniei de Sud şi ale Ucrainei.

O răspândire largă pe terenurile oraşelor din Rzeczpospolita a căpătat în sec. XVI-XVII şi **legumicultura**, roadele câmpului fiind folosite, în special, pentru consumul propriu. Despre cultivarea legumelor de către locuitorii oraşelor din Rzeczpospolita aflăm din notele călătorilor străini, dintre care menţionăm cele ale lui Mihail Litvin (1554) referitor la cultivarea legumelor în oraşul Kiev [33, p. 10] şi a lui Paul de Alep (1653) [33, p. 86]. O sursă deosebit de importantă referitor la acest subiect sunt cărţile de inventariere a averilor orăşenilor din Rzeczpospolita. Unul dintre aceste documente este **Cartea locuitorilor oraşului Włodowice** în care la data de 23 iulie 1665 se constată că pe terenurile din jurul oraşului se cultiva varza, morcovul şi alte culturi legumicole [34, p. 106)]. Din aceeaşi sursă aflăm că una dintre cele mai răspândite culturi în Rzeczpospolita era mazărea [30, p. 41]. Locuitorii urbelor (din Rzeczpospolita) mai cultivau (întocmai ca şi sătenii) sfecla, morcovul, ceapa, usturoiul, păstârnacul, castraveţii etc. Unii orăşeni mai cultivau în grădinile lor mac şi hamei.

O altă ramură agricolă din economia urbană a oraşelor din Rzeczpospolita era **pomicultura**. Din cauza condiţiilor climaterice nefavorabile în regiunile nordice ale Rzeczpospolitei, pomicultura s-a dezvoltat mai ales în oraşele din Ucraina, unde clima este mai caldă – fapt constatat de Reinhold Heidenstein, secretarul regilor Ştefan Bathori (1576-1586) şi Sigismund al III-lea (1587-1632), care menţiona în notele sale de călătorie că „… acolo (la Kiev – n.n.) clima era mult mai caldă decât în Cracovia şi Liov …” şi că „oraşul Kiev este inundat de livezi, care au o roadă bogată” [33, p. 24]. Afară de Kiev, un număr mare de livezi sunt atestate în oraşele Poltava şi Pereaslav, fructele fiind folosite atât pentru consumul propriu, cât şi pentru export în Rusia. Documentele studiate atestă prezenţa pomilor fructiferi şi în Belorusia (Grodno) şi Lituania (Kaunas).

În teză am subliniat că un rol important în economia oraşelor din Rzeczpospolita în sec. XVI-XVII îl avea îndeletnicirea cu **apicultura** – o ramură deosebit de profitabilă deoarece nu cerea investiţii mari, dar aducea un venit considerabil. În urma analizei acestei ramuri în viaţa locuitorilor din oraşul Radomsk (Polonia) cercetătorii K. Reczek şi W. Adamski au ajuns la concluzia că locuitorilor acestui oraş, înconjurat de jur-împrejur de păduri, apicultura le aducea cca 20-30% din venitul lor anual [35, p. 12].

Această îndeletnicire era răspândită în special în Polesia şi în regiunea munţilor Carpaţi. De altfel, roiuri de albine erau şi în oraşe. Mierea de albine colectată de către orăşeni era folosită atât pentru consumul propriu, cât şi pentru piaţă. Orăşenii care se îndeletniceau cu apicultura trebuiau să dea o anumită cantitate de miere fie administraţiei oraşului, fie regalităţii, fie

mănăstirilor. Într-un document din 7 martie 1516 starețul Dubroviţkii de la mănăstirea din oraşul Slonim constata că doi orășeni au dat în anul trecut „… darea de miere în mărime de șase căldări, dar nu au achitat și cei 22,5 de groși" [36, p. 308-309]. Afară de miere, un produs important obţinut de la îndeletnicirea cu apicultura era ceara, o parte a căreia era realizată pe piaţa locală. Ceara era folosită în special pentru producerea lumânărilor.

În al **doilea paragraf** al aceluiaşi capitol este abordat rolul agriculturii în economia oraşelor din Ţara Moldovei. În teză am subliniat că şi în oraşele din Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII una dintre ramurile principale ale economiei urbane continua să rămână agricultura.

Referindu-se la caracterul economiei urbane în Ţara Moldovei în perioada medievală, P. P. Panaitescu menţiona că „orăşenii de la noi erau în mare parte agricultori", deoarece ei „… arau, semănau, secerau ca nişte adevăraţi ţărani" [11, p. 123]. Opinia lui P. P. Panaitescu a fost împărtăşită mai apoi de un şir de cercetători, dintre care C. Cihodaru și Gh. Platon [37, p. 67] ș.a. Ramura predominantă în agricultura urbană continua să rămână cultivarea cerealelor. Conform investigării cercetătoarei L. Zabolotnaia, în perioada cuprinsă între sfârşitul sec. XVI şi primul sfert al sec. XVII, producerea cerealelor în oraşele Ţării Moldovei reprezenta 22% din totalul recoltelor obţinute în Moldova [38, p. 148]. Pentru cultivarea cerealelor era folosită o parte din hotarul târgului, denumită tradiţional ţarină. Am menţionat că dacă în regiunile cerealiere din Rzeczpospolita secara era cea mai răspândită cultură, apoi în Țara Moldovei pe primul plan se plasa **grâul**. D. Cantemir sublinia că „(...) în anii bogați, **grâul**, îi dă țăranului de douăzeci şi patru de ori ce-a semănat, **alacul** de treizeci de ori, **orzul** de șaizeci de ori, **meiul** – ceeace de-abia de va crede cine n-a văzut – de trei sute de ori" [25, p. 181].

Creşterea vitelor constituia o ramură importantă şi pentru locuitorii oraşelor din Ţara Moldovei. După cum a stabilit cunoscutul medievist D. Dragnev „cele mai multe vite erau în regiunile Sucevei, Cernăuților, Târgului Neamț și Bacău" [39, p. 59]. Informaţii ample despre dezvoltarea acestei ramuri în oraşe conţin notele călătorilor străini care au vizitat Ţara Moldovei în perioada cercetată în teză, aceştea menţionând prezenţa unui număr mare de vite („boi, vaci şi alte patrupede") în oraşele Galaţi, Bârlad, Bacău etc. Italianul C. M. Angiolelo a menţionat (în a doua jumătate a sec. XVI) că în Moldova cresc „…boi și cai buni" [40, p. 133]. O răspândire largă a căpătat în oraşele Moldovei medievale creşterea oilor, carnea cărora era folosită în alimentaţie, iar lâna pentru confecţionarea hainelor. Cele mai bune erau considerate oile crescute în împrejurimile oraşelor Soroca şi Iaşi.

În Ţara Moldovei cultura **viţei-de-vie** a căpătat o răspândire largă, fiind atestată documentar în hotarele târgurilor: Cotnari, Iași, Hârlău, Huși, Nicorești, Galați, Hotin, Siret, Bacău ș.a. Răspândirea acestei culturi la oraşe se explică prin condiţiile pedoclimaterice

favorabile cultivării viţei-de-vie, practica seculară de producere a vinului de calitate înaltă destinat atât consumului propriu, cât şi pentru exportul în Ucraina, Rusia şi în Ţara Căzăcească. De altfel, răspândirea culturii viţei-de-vie a fost favorizată şi de rodnicia sporită a acestei culturi. Referindu-se la acest subiect D. Cantemir scria în „*Descrierea Moldovei*" că „... un singur „pogon" – care este o distanţă de 24 de stânjeni, în (...) pătrat – dă prea adesea patru sute la cinci sute de măsuri a câte 40 de livre de vin" [25, p. 181].

Graţie condiţiilor climaterice favorabile cultivarea **legumelor** a căpătat o răspândire largă şi pe terenurile din vetrele şi hotarele târgurilor din Ţara Moldovei, fapt menţionat de călătorii străini care au trecut prin oraşele ţării în sec. XVI-XVII. Astfel, în raportul solului polonez Wojciech Miskowski din anul 1640 către Dietă se menţionează existenţa grădinilor de zarzavaturi în oraşul Suceava [41, p. 181-182]. Trecând prin Moldova în 1643 un alt călător polon – Stanislav Oswiecim a notat în jurnalul său de călătorie prezenţa grădinilor legumicole ale orăşenilor de-a lungul râului care trecea prin mijlocul oraşului Câmpulung [41, p. 209] ş.a. Din notele de călătorie ale altor demnitari polonezi care au vizitat oraşele din Ţara Moldovei aflăm că locuitorii oraşului Soroca cultivau mai ales harbuji (pepeni verzi) şi zămoşi şi alte culturi legumicole.

În teză se menţionează că statutul social al proprietarilor grădinilor de zarzavaturi (afară de mănăstiri) era diferit. Dovada în acest sens ne-au servit actele de vânzare-cumpărare a terenurilor legumicole din hotarele şi vetrele târgurilor din Ţara Moldovei. Printre proprietarii acestor terenuri era boierul Pătraşco Ciogolea, fost logofăt, care la 24 martie 1646 a primit de la Vasile Lupu (1634-1653) grădini în ţarina târgului Iaşi [42, p. 267]; Lazor cizmar care a vândut la 8 august 1645 o bucată de loc de grădină „... dreptu 16 lei în târgul Suceava" [42, p. 132] etc.

În Ţara Moldovei **pomicultura** a fost şi a rămas una dintre cele mai răspândite ramuri agricole, inclusiv la oraşe. Descriind Ţara de Sus a Ţării Moldovei D. Cantemir sublinia că: „... în munţi, fructele cresc de la sine, dar în câmpii ele trebuie îngrijite prin truda omului – dar şi de aceea ele sunt mai gustoase". Marele cărturar al neamului scria în continuare că „… în vremurile de mai demult, Polonii, având de gând să purceadă împotriva Moldovei, socoteau că n-au trebuinţă de nici un fel de provizii, crezând că le ajung, lor şi oştirii, fructele pe care ţinutul li le oferea din belşug" [25, p. 181]. Informaţii detaliate despre dezvoltarea pomiculturii în vetrele şi hotarele târgurilor din Ţara Moldovei conţin notele călătorilor străini referire la oraşele Câmpulung, Cotnari, Târgul Neamţ etc. În teză am menţionat că livezile orăşenilor erau înscrise în catastihurile oraşelor şi erau obiect de vânzare-cumpărare. Preţul vânzării varia în dependenţă de mărimea suprafeţei terenului, soiurile pomilor, vârsta lor etc. Documentele certifică existenţa

livezilor mai ales în oraşele din regiunea deluroasă a Ţării Moldovei (Iași, Hârlău, Suceava, Baia, Bacău).

Abundenţa pomilor fructiferi şi a pădurilor a favorizat dezvoltarea intensă a **apiculturii** şi în oraşele din Ţara Moldovei. În „*Descrierea Moldovei*" D. Cantemir scria cu referinţă la apicultorii din Ţara Moldovei următoarele: „Locuitorii trag de aici un foarte mare câştig, cum câmpurile și pădurile, presărate peste tot cu preaalese flori, oferă din belșug materia pentru strânsul mierii și al cerii" [25, p. 187]. Sursele documentare accesibile atestă îndeletnicirea cu apicultura a orăşenilor din târgurile Iași, Vaslui, Neamţ, Bacău, Suceava, Tecuci, Târgu Frumos, Siret etc. Un alt oraş în care era deosebit de răspândită apicultura era Soroca. Un argument în acest sens sunt reprezentările de pe zidurile cetăţii oraşului – în două locuri sunt reliefate câteva albine [18, p. 76]. Ca și alte valori imobiliare, prisăcile din vatra sau hotarul târgurilor din Țara Moldovei se vindeau și se cumpărau fără a cere consimțământul administrației orășenești. Valorea tranzacțiilor depindea de un șir de factori, dintre care: numărul știubeielor, locul în care era amplasată prisaca (livezi, pădure, tufari), căile de acces etc. Analizând documentele de vânzare-cumpărare a prisăcilor pe teritoriul oraşului Suceava în sec. XVI-XVII, am constatat că prețul unei prisăci varia, în sec. XVI-XVII, între 80-107 de zloți tătărești (32-43 de galbeni), o sumă relativ mare pentru această perioadă.

Capitolul IV. Meșteșugurile și comerțul cu produsele agricole în Rzeczpospolita și Țara Moldovei, e constituit din **două compartimente**. În **primul compartiment** sunt analizate detaliat *Meşteşugurile legate de prelucrarea produselor agricole*, care este divizat în **două subcompartimente**: ***a)****Meșteșugurile legate de prelucrarea produselor vegetale* (morăritul, brutăritul, producerea băuturilor alcoolice) și ***b)*** *Meșteșugurile legate de prelucrarea produselor animaliere* (în special a pielii). Al **doilea compartiment**, întitulat *Comerţul cu mărfuri agricole* este divizat în **două subcompartimente**: ***a)*** Comerţul interior şi exterior cu mărfuri agricole în oraşele din Rzeczpospolita şi ***b)*** Comerţul interior şi exterior cu mărfuri agricole în oraşele din Țăra Moldovei.

Din conţinutul documentelor analizate, referitor la meşteşugurile legate de prelucrarea produselor agricole, am concluzionat că cererea sporită de făină pentru produsul alimentar de bază – pâinea, condiționată de creșterea numărului populației oraşelor, a făcut ca morăritul să constituie, în sec. XVI-XVII, o meserie deosebit de importantă în activitatea socio-economică a oraşelor. În teză am menţionat că atât în oraşele mari, cât şi în cele mici din Rzeczpospolita şi Țara Moldovei existau mori aflate atât în proprietate privată, cât și a statului, aducând proprietarilor morilor surse importante de venit. Astfel, o moară din oraşele Rzeczpospolitei aduceau anual fiecărui proprietar un venit mediu de 20-40 cope de groși [43, p. 33]. Odată cu

construirea morilor în oraşele din arealul cercetat a apărut o profesie nouă – morarul, şi, respectiv morăritul, şi cea a *brutarilor* sau a *pitarilor*. Analizând acest subiect am constatat că dintre oraşele Rzeczpospolitei cel mai mare număr de brutari erau în Gdansk (unde în afară de pâinea obișnuită se mai prepara „pâinea olandeză" – de o calitate inferioară, dar de o popularitate deosebită) și Cracovia – oraș în care la 1653 erau 23 de brutării care produceau prăjituri, chifle, turte dulci, biscuiți etc. [44, p. 21].

În Țara Moldovei primii brutari sunt atestați la începutul sec. XVI în orașele Vaslui, Suceava și Iași. Inventarul acestora era specific Evului Mediu: covată, site, lopeți, capace pentru gura cuptorului etc. În sec. XVII pitarii sunt atestaţi şi în oraşele Bârlad, Soroca ş.a.

Cultivarea activă a cerealelor a favorizat în cea mai mare măsură producerea băuturilor alcoolice – a berii, votcăi și a miedului. Aceste băuturi se preparau mai ales în marile orașe din Rzeczpospolita – Gdansk, Elblag, Torun, Kiev ș.a.

În Țara Moldovei, cea mai răspândită băutură alcoolică era vinul. Cel mai bun vin se pregătea în orașele Cotnari, Hârlău, Huși, Odobești și Nicorești. Afară de vin în oraşe se mai consuma rachiul și berea [45, p. 242-243].

Existența din belșug a pieilor de animale rezultate în urma sacrificării acestora atât în orașele Rzeczpospolitei, cât și în cele ale Țării Moldovei, impulsiona dezvoltarea meșteșugurilor legate de prelucrarea pielei și confecționarea din această materie primă a îmbrăcămintei şi încălţămintei orăşenilor. Materialul documentar, de care am dispus, atestă că în sec. XVI-XVII în oraşele din Rzeczpospolita și Țara Moldovei activau pielari, safianari, cojocari, cizmari, șelari etc. [46, p. 114]. Am stabilit că meşteşugarii oraşelor din ţările nominalizate îşi realizau mărfurile agricole cu amănuntul la piața din oraș, iar la târgurile săptămânale și iarmaroace le vindeau atât cu bucata, cât și angro [47, p. 101]. Venitul orășenilor necesar existenței lor era asigurat, în principal, de comerțul zilnic, la care se adăugau veniturile de la târgurile săptămânale și iarmaroace.

Pe măsura dezvoltării de mai departe a agriculturii populaţia oraşelor din Rzeczpospolita a fost antrenată treptat atât în comerţul interior (regional), cât şi cel exterior, favorizat de fenomenele care aveau loc în ţările Europei Occidentale: geneza relaţiilor capitaliste (Anglia, Olanda) şi marile descoperiri geografice, ambele fenomene necesitând o cantitate sporită de cereale, vite, piei, in, cânepă etc. În oraşele din Rzeczpospolita comerţul interior se desfăşura sub forma *târgurilor orăşeneşti* care se organizau în zilele de miercuri, vineri şi duminică, şi la *iarmaroace*, care se organizau atât în oraşele din Rzeczpospolita, cât şi în afara hotarelor ei. Cele mai importante iarmaroace aveau loc în oraşele Gdansk, Cracovia, Gniezno, Poznan, Liov, Luțk şi Kiev. Iarmaroacele erau organizate în baza unei dispoziţii regale care stabilea ziua începutului

şi sfârşitului iarmarocului într-un oraş sau altul. La iarmaroacele din Rzeczpospolita orăşenii comercializau bovine, cabaline, porcine, păsări, carne de miel, de vită, de capră, miere, băuturi alcoolice, pâine, ceară etc.

Aproape în toate oraşele din Rzeczpospolita preţurile erau asemănătoare deoarece, de regulă, erau stabilite de autorităţile locale şi centrale. În baza documentelor, de care am dispus, am alcătuit tabelul 4.1 care reflectă evoluţia preţurilor la mărfurile agricole în oraşele din Rzeczpospolita în sec. XVI-XVII.

O parte a produselor agricole ale orăşenilor era destinată exportului. Cele mai mari oraşe din Rzeczpospolita implicate în comerţul exterior erau Cracovia, Gdansk, Poznan, Torun, Wroklaw, Gniezno şi Liublin. Principalul oraş implicat în relaţii comerciale cu statele Europei de Vest era oraşul Gdansk – oraş din care se exporta cca 80% din volumul total al produselor agricole.

Vânzarea produselor agricole în sec. XVI-XVII în pieţele oraşelor a devenit un fenomen obişnuit şi în Ţara Moldovei. De altfel, sec. XVI-XVII se caraterizează în istoria oraşelor din Ţara Moldovei ca secole ale formării pieţei permanente a urbelor şi specializarea locuitorilor unor străzi în vânzarea anumitor mărfuri. O atare piaţă exista la Iaşi: ea se numea „Târgul Făinii". Diversitatea mărfurilor în piaţa locală este atestată documentar şi în alte oraşe din Ţara Moldovei. Astfel, în piaţa oraşului Roman, se vindeau pânzeturi, oale, miere, vite, diferite alimente etc. În Soroca vitele mari cornute, precum şi oile, şi porcii se vindeau la iarmarocul situat în faţa cetăţii.

Tradiţional, comerţul exterior al negustorilor din Ţara Moldovei era orientat spre Polonia. Începutul acestor relaţii datează din 1408, an în care la 6 octombrie Alexandru cel Bun (1399-1432) a acordat negustorilor din or. Liov dreptul de a face comerţ în Moldova şi de a avea o casă în Iaşi. Produsele agricole din Moldova constituiau marfa predominantă exportată şi în alte ţări. Astfel, în sec. XVI-XVII din Țara Moldovei, se exporta în Polonia – grâu, vin, fructe uscate, boi, cai, miere, ceară, piei de oaie, de miel și de vite cornute mari; în Rusia – grâu, vin, fructe uscate, nuci, boi, safian; în Lituania – boi, în Ungaria – boi, oi; în Germania – boi, oi etc.; în Imperiul Otoman – grâu, orz, făină, fructe, legume, vin, ceară, miere, vite cornute mari, oi etc.

Studiind evoluţia preţurilor mărfurilor agricole din Moldova, în sec. XVI-XVII, am stabilit că acest fenomen a decurs mai lent decât în ţările învecinate. De exemplu: preţul unui bou vândut în pieţele oraşelor din Moldova în sec. XVII costa în mediu 8 galbeni şi era cu 14% mai mare decât în sec. XVI, pe când pe teritoriul oraşelor din Rzeczpospolita preţul unui bou în sec. XVII era cu 267% mai mare decât în sec. XVI. În sec. XVI-XVII preţurile la mărfurile agricole pe teritoriile oraşelor din Rzeczpospolita erau mai ridicate de 2-6 ori decât în oraşele Țării

Moldovei. Această situație favoriza exportul animalelor din Moldova medievală în Rzeczpospolita şi alte state. În aşa mod, comercializarea produselor agricole şi ale animalelor pe piaţa internă şi externă în sec. XVI-XVII constituia una dintre sursele importante de venituri ale orăşenilor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Studierea documentelor accesibile (edite şi inedite, puse pentru prima dată în circuitul ştiinţific), precum şi a literaturii de specialitate ne-a permis să soluţionăm problema importantă a ştiinţei istorice naţionale şi universale – cea a rolului pe care l-a avut agricultura în economia oraşelor din Rzeczpospolita şi a celor din Ţara Moldovei în secolele XVI-XVII, problemă cercetată insuficient în istoriografie.

În rezultatul cercetării intrepinse, au fost formulate următoarele **concluzii** generale:

1. Deși unele aspecte legate de evoluția agriculturii atât în orașele din Rzeczpospolita, cât și din Țara Moldovei au fost abordate în articole și parțial în studiile monografice, până la moment nu dispunem de o lucrare de sinteză consacrată rolului pe care l-a avut agricultura în orașele din țările nominalizate.

2. În Rzeczpospolita şi în Ţara Moldovei agricultura era dezvoltată cu succes atât în orașele mici, cât și în orașele mari, cele mici având o populație medie numărul căreia varia în mediu între 600-2 000 de locuitori, iar în orașele mari 8-10 mii de locuitori.

3. În sec. XVI-XVII ramurile agriculturii se dezvoltau atât nemijlocit în orașe, cât și în împrejurimile lor în dependență de condițiile pedoclimaterice. Astfel, pe teritoriile urbane ale Rzeczpospolitei s-a dezvoltat cel mai bine cultivarea cerealelor; mai slab era dezvoltată cultivarea viței-de-vie. În schimb, condițiile pedoclimaterice din Țara Moldovei favorizau dezvoltarea acestei ramuri – o pondere deosebită viticultura o avea în limita hotarelor târgurilor: Cotnari, Iași, Hârlău, Huși, Nicorești, Galați, Hotin, Siret şi Bacău. O situație similară era și cu pomicultura – ramură care, cu excepția Ucrainei, nu acoperea necesitățile în fructe ale populației din Rzeczpospolita.

4. Creșterea animalelor constituia una dintre cele mai importante ramuri ale agriculturii în orașele Europei de Est. Atât în Rzeczpospolita cât și în Țara Moldovei se creșteau, de regulă, vite cornute mari, cai, porci, oi, precum și păsări de pe lângă case. Totuși, în aspect comparativ, în Țara Moldovei (inclusiv în hotarele târgurilor) se creștea un număr mai mare de vite cornute mari, exportate inclusiv în Rzeczpopolita.

5. Legumicultura prezenta o altă ramură a agriculturii practicată pe terenurile oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei. Din sursele de care am dispus am constatat că în oraşele din aceste ţări se cultivau aceleaşi legume. De obicei, legumele cultivate de orăşeni erau utilizate pentru satisfacerea cerinţelor locale, aducând anumite venituri locuitorilor urbelor prin comercializarea lor.

6. Atât orăşenii din Rzeczpospolita, cât şi din Ţara Moldovei se îndeletniceau cu apicultura. Condiţiile climaterice favorabile, prezenţa pomilor fructiferi atât în vatra, cât şi în suburbiile oraşelor favorizau dezvoltarea acestei ramuri. Mierea era folosită atât pentru uz intern cât şi pentru export, apicultura fiind o ramură economică profitabilă.

7. Cultivarea cerealelor pe terenurile agricole ale localităţilor urbane din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei, precum şi cererea de făină pentru produsul alimentar de bază – pâinea, a determinat ca morăritul să constituie, în sec. XVI-XVII, o ocupaţie primordială în activitatea unor orăşeni. Existenţa morilor (în număr de 2-7, mai rar una în fiecare oraş), în perioada cercetată pe teritoriile urbane şi în preajma lor, contribuia la diversificarea produselor de panificaţie care deveneau tot mai variate şi la formarea unei noi profesii – a pitarilor sau a brutarilor.

8. Abundenţa materiei prime (grâu, secară) a contribuit la producerea băuturilor alcoolice: a berii, a miedului şi a votcăi. În oraşele din Rzeczpospolita vinul se prepara doar în partea sudică a regatului, deoarece condiţiile pedoclimaterice nu favorizau dezvoltarea viticulturii. În schimb, în oraşele din Ţara Moldovei vinul se prepara în cantităţi mari la Cotnari, Huşi, Odobeşti, Nicoreşti etc.

9. Numărul sporit al animalelor (atât de casă, cât şi a celor sălbatice) impulsiona dezvoltarea meşteşugurilor legate de prelucrarea pielii şi confecţionarea îmbrăcămintei şi încălţămintei, a pieselor de harnaşament etc. Atât în oraşele Rzeczposplitei, cât şi a Ţării Moldovei, în perioada analizată, activau pielari, safianari, cojocari, cizmari, şelari etc.

10. În sec. XVI-XVII, orăşenii, din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei, îşi realizau mărfurile agricole cu amănuntul la piaţa din oraş, iar la târgurile săptămânale şi iarmaroace o vindeau uneori negustorilor angro. Venitul orăşenilor necesar existenţei lor era asigurat, în principal, de comerţul zilnic.

11. Surplusul de mărfuri agricole, obţinute pe teritoriile atât a Rzeczpospolitei, cât şi a Ţării Moldovei (inclusiv obţinute şi pe teritoriile oraşelor) erau destinate exportului. Cel mai important port al Rzecepospolitei prin care erau exportate mărfurile agricole în ţările din Europa Centrală şi Occidentală era Gdansk. Mărfurile agricole din Rzeczpospolita erau exportate în Olanda, Franţa, Danemarca, Suedia, Norvegia, Germania, Italia ş.a. Din Ţara Moldovei, inclusiv

din oraşe, mărfurile agricole se exportau în Polonia, Rusia, Ungaria, Germania, Italia şi Imperiul Otoman.

12. Creşterea preţurilor mărfurilor agricole din Moldova a fost mai lentă decât în ţările învecinate. Astfel, în sec. XVI-XVII preţurile la mărfurile agricole pe teritoriile oraşelor din Rzeczpospolita erau mai ridicate de 2-6 ori decât în oraşele Ţării Moldovei. Preţul unui bou (cea mai profitabilă marfă exportată din Ţara Moldovei în perioada medievală) în sec. XVII din Rzeczpospolita era de cca 5,5 ori mai mare decât preţului unui bou vândut pe pieţele din Ţara Moldovei. Creşterea vertiginoasă a preţurilor pentru mărfurile de origine animalieră făcea profitabilă vânzarea acestora pe pieţele externe, iar acest lucru a determinat o creştere a exporturilor de bovine moldoveneşti crescute inclusiv pe teritoriile oraşelor sau în preajma lor.

În general, în condiţiile în care în sec. XVI-XVII în oraşele din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei nu era desăvârşit procesul separării meşteşugurilor de agricultură, această ramură a avut un rol primordial în istoria oraşelor din perioada cercetată.

În baza cercetării efectuate şi a concluziilor prezentate, considerăm binevenite următoarele **recomandări**:

– A organiza în cadrul Universităţii de Stat din Moldova conferinţe ştiinţifice cu participarea savanţilor din statele care în sec. XVI-XVII făceau parte din componenţa Rzeczpospolitei, dar şi din Republica Moldova la care s-ar discuta problemele dezvoltării şi a rolului agriculturii în oraşele din acest spaţiu geografic în sec. XVI-XVII.

– Extinderea tematicii de cercetare a problemei relaţiilor agrare în oraşele din Ţările Europei Centrale şi de Est.

– Necesită a fi studiată problema similitudinilor şi a deosebirilor evoluţiei economice a oraşelor din Rzeczpospolita.

– Este necesar de efectuat pe viitor studii referitor la corelaţia valutelor pentru a cunoaşte ponderea unor ramuri economice, pentru a releva puterea de cumpărare a unor produse, impactul acestor fluctuaţii valutare asupra proceselor social-economice şi politice.

BIBLIOGRAFIE

1. Разумовская Л. В. Очерки по истории польских крестьян от древних времен до XV века. Москва-Ленинград: Изд-во АН СССР, 1958. 366 с.
2. Иванова О. Е. Агротехника в Польше от XVI до половины XVIII в. В: Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы, 1964. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1966, 104-106 с.
3. Якубский В. А. Некоторые вопросы истории городского землевладения в Польше XIV-XVII вв. В: Ежегодник по аграрной истории восточной Европы, 1959. Москва: Изд. Академии Наук СССР, 1961, с. 71-80.

4. Kwiatkowski B. Folwarki Lubelszczyzny. Historia rozwoju i zabudowy. Lublin: Politechnika Lubelska, 2012. 302 p.
5. Компан Е. С., Маркина В. А. О некоторых особенностях социально-экономического развития городов правобережной и левобережной Украины в XVII-XVIII вв. В: Города феодальной России. Сборник статей памяти Н. В. Устюгова. Академия Наук СССР. Институт истории. Москва: Наука, 1966, с. 350-362.
6. История Украинской ССР. В десяти томах. Том второй. Развитие феодализма. Нарастание антифеодальной и освободительной борьбы (Вторая половина XIII - первая половина XVII в.) Киев: Наукова думка, 1982. 591 с.
7. Грицкевич А. П. Частновладельческие города Белоруссии в XVI-XVIII вв. (социально-экономическое исследование истории городов). Минск: Наука и техника, 1975. 248 с.
8. Baliulis A. Merkinės magistrato veikla XVI a. pabaigoje-XVII a. I pusėje. In: Lituanistica, Vilnius, 2007, t. 53, nr. 3 (71), p. 1-12.
9. Davies N. Istoria Poloniei. Terenul de joacă a lui Dumnezeu. Vol. I. De la origini până în 1795. Iași: Ed. Polirom, 2014, 488 p.
10. Iorga N. Opere economice. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982. 846 p.
11. Panaitescu P. P. Interpretări româneşti: Studii de istorie economică şi socială. Ediţia a II-a. Bucureşti: Ed. Enciclopedică, 1994. 265 p.
12. Giurescu C. Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea. Bucureşti: Ed. Academiei R.S.R., 1967. 379 p.
13. Olteanu Şt., Şerban C. Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu. Bucureşti: Ed. A.R.P.R., 1969. 460 p.
14. История народного хозяйства Молдавской ССР. Т. 1 (с древнейших времен до 1812 г.). Кишинев: Штинца, 1976. 435 с.
15. Подградская Е. М. Торговые связи Молдавии со Львовом в XVI-XVII веках. Кишинев: Изд. ЦК КП Молдавии, 1968. 224 с.
16. Подградская Е. М. Экономические связи Молдавского княжества и Балканских стран с Русским государством в XVII веке. Кишинев: Штиинца, 1980. 160 с
17. Eşanu A. Chişinău. File de istorie. Cercetări, documente, materiale. Chişinău: Ed. Museum, 1998. 215 p.
18. Felea A. Soroca. Viaţa urbană şi administraţie (sf. sec. al XV-lea – începutul sec. al XIX-lea). Chişinău: Pontos, 2009. 239 p.
19. Кокырла П. Социально-экономическое развитие молдавского города в конце XVII-начале XIX в. Кишинев: Штиинца, 1989. 149 с.
20. Cocârlă P. Târgurile sau oraşele Moldovei în epoca feudală, sec. XV-XVIII. Chişinău: Ed. Universitas, 1991. 188 p.
21. Zabolotnaia L. Coraportul principalelor ramuri agrare în economia urbană a Moldovei de la sfârşitul sec. al XVI-lea-începutul sec. al XVIII-lea. În: Tyragetia, 1998. vol. VI-VII, p. 147-160.
22. Rădvan L. Oraşele din Ţările Române în Evul Mediu (sfârșitul sec. al. XIII-lea – începutul sec. al XVI-lea). Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011. 652 p.
23. Istoria românilor. De la universalitatea creștină către Europa „Patriilor”. Vol. IV. București: Ed. Enciclopedică, 2001. 878 p.
24. Istoria românilor. O epocă de înnoiri și spirit european (1601-1711/1716). Ediția a II-a, revăzută și adăugită. Vol. V. București: Ed. Enciclopedică, 2012. 1208 p.
25. Cantemir D. Descrierea stării de odinioară și de astăză a Moldovei. Studiu introductiv, notă asupra ediției și note de Valentina și Andrei Eșanu. Traducere din limba latină și indici de Dan Sluşanschi. Bucureşti: Institutul Cultural Român, 2007. 406 p.

26. Полевой Л. Л. Развитие городов Молдавии в IX-XV вв. (К типологии феодализма). В: Юго-Восточная Европа в эпоху феодализма. Кишинев: Штиинца, 1973, с. 71-78.
27. Lukowski J. Liberty's Folly. The Polish-Lithuanian Commonwealth in the eighteenth century, 1697-1795. University Budapest. London and New York, 1991. 316 p.
28. Бырня П. П. Молдавский средневековый город в Днестровско-Прутском междуречье (XV-начало XVI в.). Кишинев: Штиинца, 1984. 206 с.
29. Wyczański A. Wieś polskiego odrodzenia. Warszawa: Książka i Wiedza, 1969. 190 p.
30. Wyczański A. Studia nad folvarkiem szlacheckim w Polsce w latach 1500-1580. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1960. 286 p.
31. Kaczyńska E., Piesowicz K. Wykłady z powszechnej historii gospodarczej (od schyłku średniowiecza do I wojny światowej). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1977. 551 p.
32. История городов и сел Украинской ССР. В двадцати шести томах. Том: Черниговская область. Киев: Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, 1983. 814 с.
33. Сборникъ матеріаловъ для исторической топографіи Кіева и его окрестностей. Кіевъ: Тип. Е. Я. Федорова, 1874. 417 с.
34. Inwentarze dóbr ziemskich województwa krakowskiego, 1576-1700; wybór z ksiąg relacyj grodu krakowskiego. Adam Kamiński. Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1956. 537 p.
35. Reczek K., Adamski W. Bartnictwo i pszczelarstwo w Puszczy Kozienickiej od prawa obelnego po współczesność. Kozienice, 2010. 44 p.
36. Литовская метрика. Томь первый. Книга первая судныхь дъль. 1510-1517. Петербургъ: Сенатская типографія, 1903, с. 1-520.
37. Istoria oraşului Iaşi. Vol. I. Redactori responsabili: Cihodaru C., Platon Gh. Iaşi: Ed. Junimea, 1980. 672 p.
38. Zabolotnaia L. Formarea şi stabilirea pieţei orăşeneşti în Moldova la sf. sec. al XVI-lea-încep. sec. al XVIII-lea (prin prisma factorului agrar). Teză de dr. în istorie. Chişinău, 1997. 179 p.
39. Драгнев Д. М. Сельское хозяйство феодальной Молдавии (конец XVII-начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1975. 286 с.
40. Călători străini despre Ţările Române. Vol. I. Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1968. 587 p.
41. Călători străini despre Ţările Române. Vol. V. Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1973. 701 p.
42. DRH. A. Moldova. Vol. XXVIII (1645-1646). Bucureşti: Ed. Acad. Române, 2006. 727 p.
43. Акты издаваемые Виленскою археографическою коммиссіею. Томь VI. Акты Брестскаго Гродскаго суда. Акты Брестскаго Подкоморскаго суда и др. Вильна: Тип. Губернскаго Правленія, 1872. 593 с.
44. Bogucka M. Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV - XVII wieku. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962. 424 p.
45. Dudnicenco N. Producerea şi comercializarea băuturilor alcoolice în oraşele din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei (sec. XVI -XVII). Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Ştiinţe umanistice". Nr. 4 (94), 2016, Chişinău: CEP USM, p. 239-247.
46. Dudnicenco N. Prelucrarea pielii în oraşele Ţării Moldovei în sec. XVI-XVII. În Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători. Academia de Ştiinţe a Moldovei. Chişinău, 2015, p. 114.
47. Dudnicenco N. Edificii pentru comerţ în Ţara Moldovei în sec. XVI-XVIII. În: Buletinul Ştiinţific al Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei (Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie), Chişinău, 2013, vol. 19 (32), p. 100-108.

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI DE DOCTORAT

Articole în diferite reviste ştiinţifice:

• în reviste din străinătate recunoscute

1. Dudnicenco N. Creşterea cailor în Ţara Moldovei (secolul al XVI-lea – începutul secolului al XIX-lea). În: Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Iaşi, 2012, vol. XII (In Memoriam Vasile Munteanu), p. 307-324 (c.a. 1,1). ISSN 1583-6819.

• în reviste din Registrul Naţional al revistelor de profil, cu indicarea categoriei

2. Dudnicenco N. Producerea și comercializarea băuturilor alcoolice în orașele din Rzeczpospolita și Țara Moldovei (sec. XVI -XVII). Studia Universitatis Moldaviae. Seria „Științe umanistice". Nr. 4 (94), 2016, Chișinău: CEP USM, p. 239-247 (c.a. 1,0). ISSN 1811-2668. (Categoria B).
3. Dudnicenco N. Băuturile alcoolice în Ţara Moldovei (sec. XVI-XVIII). În: Buletin Ştiinţific. Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie. Etnologie şi Muzeografie. Serie nouă. Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei, Chişinău, 2014, nr. 21 (34), p. 172-182 (c.a. 0,9). ISSN 1857-0054. (Categoria B).
4. Dudnicenco N. Edificii pentru comerţ în Ţara Moldovei în sec. XVI-XVIII. În: Buletinul Ştiinţific al Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei (Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie), Chişinău, 2013, vol. 19 (32), p. 100-108 (c.a. 0,7). ISSN 1857-0054. (Categoria B).
5. Dudnicenco N. Importanţa cailor în viaţa social-economică în Ţara Moldovei (sec. XVI-începutul sec. XIX). În: Buletinul Ştiinţific al Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei (Revistă de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie), Chişinău, 2010, volumul 13 (26), p. 241-254 (c.a. 1,1). ISSN 1857-0054. (Categoria B).
6. Dudnicenco N. Extragerea şi comercializarea sării de bucătărie în Ţara Moldovei (sec. XV-XVIII). În: Buletinul Ştiinţific al Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei (Etnografie şi Muzeologie), Chişinău, 2009, vol. 11 (24), p. 205-215 (c.a. 0,9). ISSN 1857-0054. (Categoria B).
7. Dudnicenco N. O apariţie editorială nouă în domeniul istoriei urbanisticii româneşti. În: Anuarul Universităţii de Stat din Moldova „Studia Universitatis", seria ştiinţe umanistice, 2009, nr. 10 (30), p. 55-60 (c.a. 0,8). ISSN 1857-209X. (Categoria C).
8. Dudnicenco N. Noi cercetări ale civilizaţiei oraşelor spaţiului românesc din perioada medievală şi pre-modernă. În: Anuarul Universităţii de Stat din Moldova „Studia Universitatis", seria Ştiinţe Umanistice, 2008, nr. 6 (16), p. 39-42 (c.a. 0,4). ISSN 1857-209X. (Categoria C).
9. Dudnicenco N. Cultivarea cerealelor în oraşele Moldovei (în sec. XVI-începutul sec. XIX). În: Buletinul Ştiinţific al Muzeului Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală a Moldovei (Etnografie şi Muzeologie), Chişinău, 2007, vol. VII. p. 257-264 (c.a. 0,7). ISBN 9975-940-84-6. (Categoria B).

Articole în culegeri ştiinţifice:

• culegeri de lucrări ale conferinţelor internaţionale

10. Dudnicenco N. Unele aspecte ale pisciculturii în oraşele Ţării Moldovei (sec. XVI-XVII). În: Buletin ştiinţific al tinerilor istorici. Materialele Conferinţei ştiinţifice internaţionale anuale a tinerilor cercetători. Chişinău, 2013, nr. II (VII), p. 17-23 (c.a. 0,7). ISSN 1857-4947.
11. Dudnicenco N. Agricultura în sistemul economic al oraşelor lituaniene (secolele XV-XVII). În: Consolidarea şi dezvoltarea statului de drept în contextul integrării europene. Materialele conferinţei ştiinţifice inernaţionale anuale a tinerilor cercetători, vol. I, secţia Istorie, ediţia a

V-a, 2011. Institutul de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, Chişinău: Tipografia „Bons Offices" SRL, 2011, p. 68-74 (c.a. 0,7). ISBN 978-9975-4078-3-0.

12. Dudnicenco N. Agricultura în sistemul economic al oraşelor poloneze (sec. XV-XVIII). În: Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan şi problemele actuale ale edificării statului de drept în Republica Moldova din perspectivele integrării europene. Materialele conferinţei ştiinţifice internaţionale a tinerilor cercetători, ediţia a III-a, 2009. Institutul de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, Chişinău: CEP USM, 2010, p. 253-259 (c.a. 0,5). ISBN 978-9975-4078-2-3.

• culegeri naţionale

13. Dudnicenco N. Relaţiile moldo-polone în sec. XVI-XVIII în istoriografia contemporană (aspecte generale). În: Studii internaţionale. Viziuni din Moldova. Publicaţie periodică ştiinţifico-metodică, Chişinău: CEP USM, 2008, vol. VII, nr. 2-3, p. 124-130 (c.a. 0,5). ISSN 1857-1336.

• culegeri de lucrări ale conferinţelor naţionale

14. Dudnicenco N. Ocupaţii agricole şi îndeltniciri ale locuitorilor oraşelor de pe teritoriul actual al Ucrainei în sec. XIV-XVII. În: Buletin ştiinţific al tinerilor istorici. Materialele Conferinţei ştiinţifice a tinerilor cercetători. Nr. I (VI), Chişinău, 2012. p. 32-38 (c.a. 0,8). ISSN 1857-4947.

Materiale/ teze la forurile ştiinţifice:

• conferinţe internaţionale în republică

15. Dudnicenco N. Cultivarea legumelor în Moldova (sec. XVII). În: Rezumatele comunicărilor conferinţei internaţionale a tinerilor cercetători, a VI-a ediţie. Chişinău: S.n., 2008, p. 223 (c.a. 0,1). ISBN 978-9975-70-769-5.
16. Dudnicenco N. Unele litigii din târgul Orhei privitoare la proprietatea funciară şi imobiliară. În: Rezumatele comunicărilor conferinţei internaţionale a tinerilor cercetători. Chişinău: „Grafema Libris" SRL, 2007, p. 207 (c.a. 0,1). ISBN 978-9975-62-196-0.

• conferinţe naţionale

17. Dudnicenco N. Prelucrarea pielii în oraşele Ţării Moldovei în sec. XVI-XVII. În Tendinţe contemporane ale dezvoltării ştiinţei: viziuni ale tinerilor cercetători. Academia de Ştiinţe a Moldovei. Chişinău, 2015, p. 114 (c.a. 0, 1). ISBN 978-9975-3036-4-4.
18. Dudnicenco N. Vităritul – parte componentă a vieţii urbane a Iaşilor în sec. XVI-XVII. În: Dezvoltarea cercetării ştiinţifice, promovarea şi cultivarea creativităţii şi a inovării în procesul instruirii academice. Rezumatele comunicărilor conferinţei ştiinţifice a Universităţii de Stat din Moldova, Ştiinţe Umanistice. Chişinău: CEP USM, 2010, p. 9-10 (c.a. 0,1). ISBN 978-9975-71-021-3.
19. Dudnicenco N. Viticultura în oraşul Iaşi (sec. XVI-XVII). În: Cercetarea şi inovare – perspective şi integrare europeană. Rezumatele comunicărilor conferinţei ştiinţifice a masteranzilor şi doctoranzilor, Ştiinţe Socioumanistice, Universitatea de Stat din Moldova. Chişinău: CEP USM, 2009, p. 21-22 (c.a. 0,1). ISSN 1857-4947.

ADNOTARE

Dudnicenco Nicolae. ***Rolul agriculturii în economia oraşelor din estul Europei (Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei) în secolele XVI-XVII,*** **teză de doctor în istorie, Chişinău, 2018.**

Structura tezei constă din introducere, patru capitole, concluzii şi recomandări, adnotări în limbile română, rusă şi engleză, bibliografie din 253 surse, 141 pagini a părţii de bază, cu o anexă.

Cuvinte-cheie: Rzeczpospolita, Ţara Moldovei, oraş, agricultură, economie, cereale, vitărit, viticultură, legumicultură, pomicultură, apicultură, meşteşuguri, taxe, comerţ, iarmaroace.

Domeniul de studiu: Istorie universală (perioada medievală).

Scopul lucrării: Cercetarea ocupațiilor agricole ale orășenilor din Rzeczpospolita și Țara Moldovei și stabilirea locului acestei ramuri în economia orașelor din țările nominalizate în sec. XVI până în ultimul sfert al sec. XVII, adică până la începutul declinului economic în aceste țări.

Obiectivele tezei: investigarea istoriografiei şi a surselor documentare privind rolul agriculturi în economia urbană a Rzeczpospolitei şi a Ţării Moldovei; studierea factorilor care au determinat menţinerea agriculturii în oraşele medievale din estul Europei în sec. XVI-XVII; analiza principalelor ramuri ale agriculturii urbane în sec. XVI-XVII în oraşele din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei; cercetarea litigiilor legate de folosirea terenurilor agricole în oraşele din spaţiul geografic al celor două ţări; investigarea meşteşugurilor legate de prelucrarea produselor agricole (vegetale şi animaliere); studierea comerţului interior şi exterior cu mărfuri agricole produse în oraşele din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei în sec. XVI-XVII; estimarea rolului agriculturii în sistemul economic al oraşelor din arealul cercetat.

Noutatea şi originalitatea ştiinţifică a rezultatelor obţinute. Teza de doctor reprezintă un studiu în care a fost analizat complex şi sistemic rolul agriculturii în economia oraşelor din Rzeczpospolita şi Ţara Moldovei. În centrul atenţiei s-a aflat investigarea şi valorificarea fenomenului practicării agriculturii în oraşele din spaţiul propus pentru cercetare. Noutatea ştiinţifică a lucrării rezidă în analiza comparativă a evoluţiei agriculturii orăşeneşti într-un areal geografic extins (Rzeczpospoilta şi Ţara Moldovei), dar şi în complexitatea temei, în care se îmbină istoria agriculturii, economiei şi evoluţiei oraşelor din estul Europei.

Problema ştiinţifică importantă soluţionată. În cadrul prezentei cercetări au fost stabilite deosebirile formării orașelor în Rzeczpospolita și Țara Moldovei, evidențiate cele mai importante ramuri ale agriculturii care au determinat în cea mai mare măsură evoluția orașelor, analizate drepturile orășenilor asupra terenurilor arabile, comercializarea produselor agricole și a vitelor pe piața internă și externă, cercetate meșteșugurile din orașe legate de agricultură etc.

Semnificaţia teoretică a lucrării constă în argumentarea ştiinţifică a rezultatelor şi a concluziilor cercetării. Materialele introduse în circuitul ştiinţific vor contribui la intensificarea studierii istoriei agriculturii în oraşele din estul Europei, vor deschide noi direcţii de cercetare a istoriei oraşelor europene spre sfârşitul Evului Mediu.

Valoarea aplicativă a lucrării. Materialele tezei pot fi folosite pentru iniţierea tinerilor cercetători în studierea istoriei oraşelor din estul Europei, în cercetarea economiei urbane din acest areal geografic, pentru cercetarea trăsăturilor comune, dar şi a celor specifice a economiei urbane în estul Europei, atragerea cercetătorilor în studierea problemelor comparative din istoria medievală.

Implementarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele ştiinţifice ale investigaţiei au fost implementate prin prezentarea comunicărilor la 5 conferinţe ştiinţifice naţionale şi 5 internaţionale, precum şi prin publicaţii ştiinţifice.

АННОТАЦИЯ

Дудниченко Николай. ***Роль сельского хозяйства в экономике городов Восточной Европы (Речь Посполита и Молдавское княжество) в XVI-XVII веках,*** **диссертация на соискание степени доктора исторических наук, Кишинев, 2018.**

Структура диссертации. Диссертация состоит из введения, четырех глав, выводов и рекомендаций, аннотаций на румынском, русском и английском языках, библиографии из 253 наименований, всего 141 страниц основного текста, с приложением.

Ключевые слова: Речь Посполита, Молдавское княжество, город, сельское хозяйство, экономика, зерновые, животноводство, виноградарство, овощеводство, плодоводство, пчеловодство, ремесла, налоги, торговля, ярмарки.

Область исследования: Всеобщая история (средние века)

Цель диссертации: Исследование сельскохозяйственных занятий горожан Речи Посполитой и Молдавского княжества и определение места этой отрасли в экономике городов упомянутых стран в XVI веке до последней четверти XVII века, т.е. до начала экономического спада в этих странах.

Основные задачи: изучение историографии и документальных источников о роли сельского хозяйства в городской экономике Речи Посполитой и Молдавского княжества; исследование факторов, которые обусловили сохранение сельского хозяйства в средневековых городах Восточной Европы в XVI-XVII веках; анализ главных сельскохозяйственных отраслей в XVI-XVII веках в городах Речи Посполитой и Молдавского княжества; изучение споров, связанных с использованием сельскохозяйственных угодий в городах из географического пространства обеих стран; исследование ремесел, связанных с переработкой сельскохозяйственных продуктов (растительных и животных); исследование внутренней и внешней торговли сельскохозяйственными товарами, производимыми в городах Речи Посполитой и Молдавского княжества в XVI-XVII веках; оценка роли сельского хозяйства в экономической системе городов исследуемого ареала.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов. Диссертация представляет собой исследование, в которой была комплексно и системно проанализирована роль сельского хозяйства в экономике городов Речи Посполитой и Молдавского княжества. В центре внимания находились изучение и оценка феномена применения сельского хозяйства в городах исследуемого пространства. Новизна работы заключается в сравнительном анализе эволюции сельского хозяйства городов географически протяженного ареала, а также в комплексности темы, в которой сочетаются история сельского хозяйства, экономика и развитие городов восточной Европы.

Важная решенная научная проблема. В результате проведенных исследований были установлены особенности формирования городов Речи Посполитой и Молдавского княжества, выявлены важнейшие отрасли сельского хозяйства, которые способствовали в наибольшей степени эволюции городов, проанализированы права горожан на пахотные земли, торговля сельскохозяйственными товарами и домашним скотом на внутреннем и внешнем рынке, изучены городские ремесла, связанные с сельским хозяйством и др.

Теоретическое значение работы состоит в научной аргументации результатов и выводов исследования. Материалы, включенные в научный оборот, будут способствовать интенсификации изучения истории сельского хозяйства в городах Восточной Европы, откроют новые направления исследований в истории европейских городов к концу средневековья.

Практическая значимость работы: Материалы диссертации могут быть использованы для ознакомления молодых исследователей с изучением истории городов восточной Европы, для исследования городской экономики в данном географическом ареале, общих и специфических черт городской экономики в восточной Европе, вовлечения исследователей в изучение сравнительных проблем средневековой истории.

Применение научных результатов. Результаты научных исследований были внедрены путем представления докладов на 5 национальных, 5 международных конференциях, а также в научных публикациях.

ANNOTATION

Dudnicenco Nicolae. ***The agriculture role in the economy of cities from Eastern Europe (Rzeczpospolita and Moldova Principality) in the XVI-XVII centuries*****, thesis for the degree of Doctor in History, Chisinau, 2018.**

Thesis structure consists of an introduction, four chapters, conclusions and recommendations, annotations in Romanian, Russian, English, bibliography from 253 sources, 141 pages of the main part, with one annex.

Keywords: Rzeczpospolita, Moldova Principality, city, agriculture, economics, cereals, animal husbandry, viticulture, vegetable growing, fruit growing, beekeeping, crafts, taxes, commerce, fairs.

Field of study: Universal History (medieval period).

The purpose of the work: is to study the agricultural occupations of the townspeople from Rzeczpospolita and Moldova Principality and to establish the place of this branch in the economy of the cities from nominated countries in the XVI c. until the last quarter of the XVII c., namely until the beginning of the economic decline in these countries.

Thesis objectives: investigation of the historiography and documentary sources on the agriculture role in the urban economy of Rzeczpospolita and Moldova Principality; study of the factors that determined maintaining of agricultture practicing in medieval cities from Eastern Europe in the XVI-XVII c.; analysis of the main branches of urban agriculture in the XVI-XVII c. in the cities from Rzeczpospolita and Moldova Principality; research the disputes related to the use of agricultural lands in the cities from the geographic area of that two countries; investigation of the crafts related to agricultural products (crops and livestock) processing; study of the internal and external commerce with agricultural goods produced in the cities from Rzeczpospolita and Moldova Principality in the XVI-XVII c.; estimating the agriculture role in the economic system of towns from the studied area.

Scientific novelty and originality of the obtained results. The doctoral thesis represents a study in which have been analyzed in complex and systemic mode the role of agriculture in the economy of cities from Rzeczpospolita and Moldova Principality. In the center of attention have been the investigation and exploitation of agriculture practicies phenomenon in the cities from proposed space for research. The novelty of the work lies in the comparative analysis of the urban agriculture evolution in a extensive geographic area, but also in the complexity of the subject, in which are combines the history of agriculture, economy and cities evolution from Eastern Europe.

Important scientific problem solved. In the present research, have been established the differences between the formation of the cities in Rzeczpospolita and Moldova Principality, have been highlighted the most important branches of agriculture which determined in the greatest extent the evolution of the cities, have been analyzed the rights of the townspeople on the arable lands, the marketing of agricultural products and domestic animals in the domestic and foreign markets, have been researched the agricultural crafts related to agriculture and so on.

The theoretical significance of the work consists in the scientific argumentation of the results and the conclusions of the research. The materials introduced in the scientific circuit will help to intensification of agriculture history study in the cities of Eastern Europe, will open new directions for research of European cities history towards the end of the Middle Ages.

Applicative value of the work. The thesis's materials can be used for initiate young researchers in studying the cities history from Eastern Europe, in the research of urban economy from this geographic area, for researching common and specific features of the urban economy in Eastern Europe, attracting researchers in the studing of comparative problems from Medieval history.

Implementation of scientific results. The scientific results of the investigation were implemented by presenting communications at 5 national and 5 international scientific conferences, as well through scientific publications.

DUDNICENCO NICOLAE

ROLUL AGRICULTURII ÎN ECONOMIA ORAŞELOR DIN ESTUL EUROPEI (RZECZPOSPOLITA ŞI ŢARA MOLDOVEI) ÎN SECOLELE XVI-XVII

611.03 ISTORIA UNIVERSALĂ (PE PERIOADE)

Autoreferatul tezei de doctor în istorie

Aprobat spre tipar: 28.05.2018
Hârtie ofset. Tipar ofset.
Coli de tipar: 1,8
Formatul hârtiei: 60x84 1/16
Tiraj: 50 ex.
Comanda nr. 50/81

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
Str. Al. Mateevici, 60. Chișinău, MD 2009